

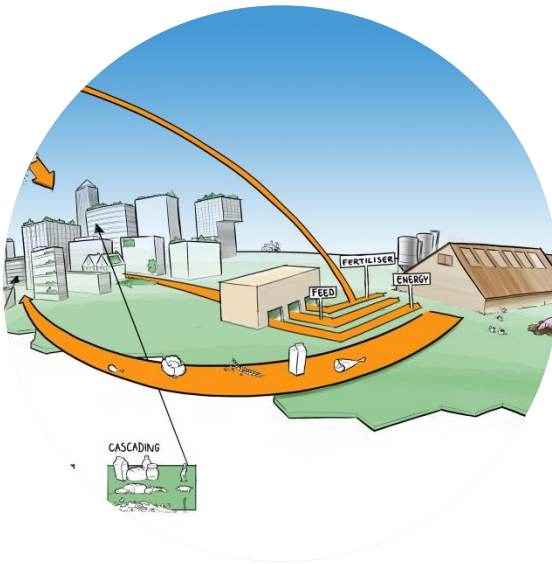
Kringlooplandbouw:

waar liggen aangrijpingspunten voor de **akkerbouw**?

Themabijeenkomst CBAV

Wim van Dijk

Wageningen University & Research

Inhoud

- Wat is kringlooplandbouw?
- Hoe zit het met de kringloop van nutriënten in NL?
- Hoe kunnen we deze verbeteren? Wat is de rol van de akkerbouwer?
- Conclusies

**Landbouw, natuur
en voedsel: waardevol
en verbonden**

Nederland als koploper in kringlooplandbouw

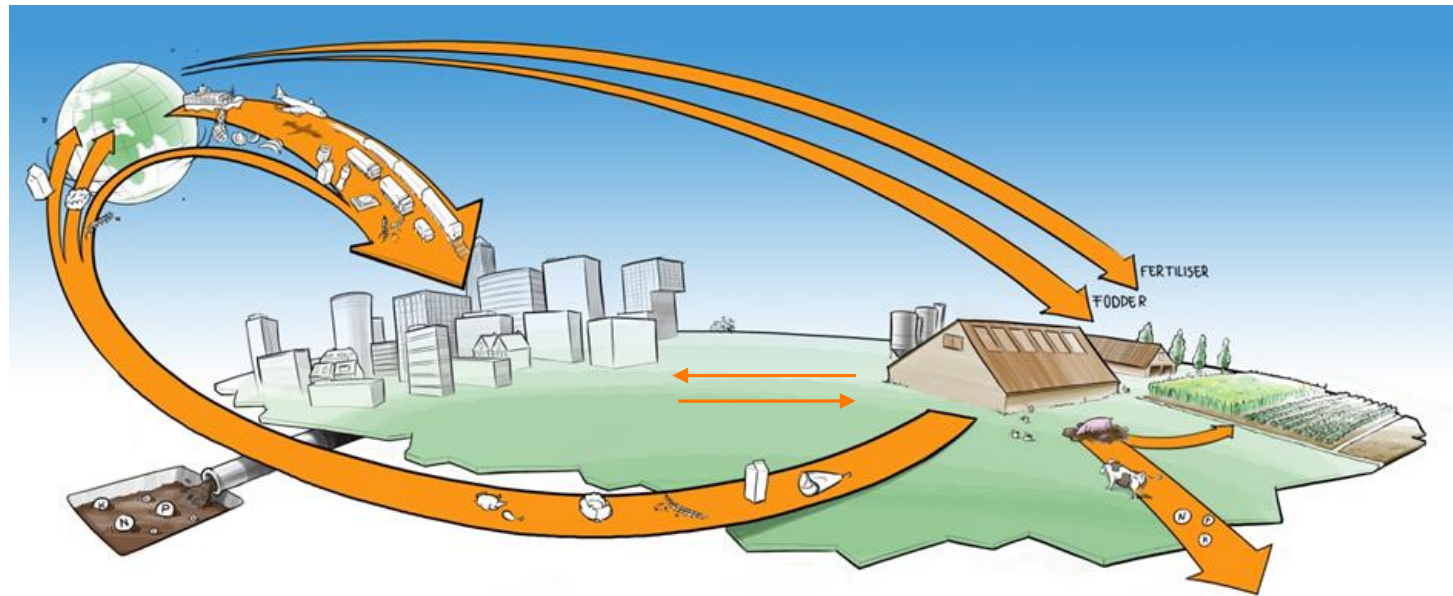
Kringlooplandbouw

- Geen doel op zich maar **middel** voor achterliggende doelen, o.a.:
  - Economie (verdienmodel)
  - Klimaat (BKG-emissies)
  - Milieu
    - Waterkwaliteit
    - Emissies naar lucht
  - Vermindering gebruik eindige grondstoffen
    - Fossiele energie
    - Mineralen (o.a. P)
  - Biodiversiteit

Elementen in kringlooplandbouw

- Minimale emissies van schadelijke stoffen
  - Nutriënten
  - Preventie van ziekten, plagen en onkruiden
- Recycling van reststromen
  - Dieren eten vooral reststromen en geen producten die ook geschikt zijn voor voedsel
  - Vermindering gebruik kunstmest-N en eindige grondstoffen (o.a. P)
- Gezonde bodem
- Locale productie
  - Meer locale (eiwit)productie
  - Grondgebondenheid
  - Samenwerking in regio's

Nutriëntenstromen voedselsysteem, NL huidig

Kenmerken:

- Producten via wereldmarkt
- Import kunstmest
- Import veevoer
- Export mest
- Te hoge NP-emissies
- Verbranding zuiveringslib

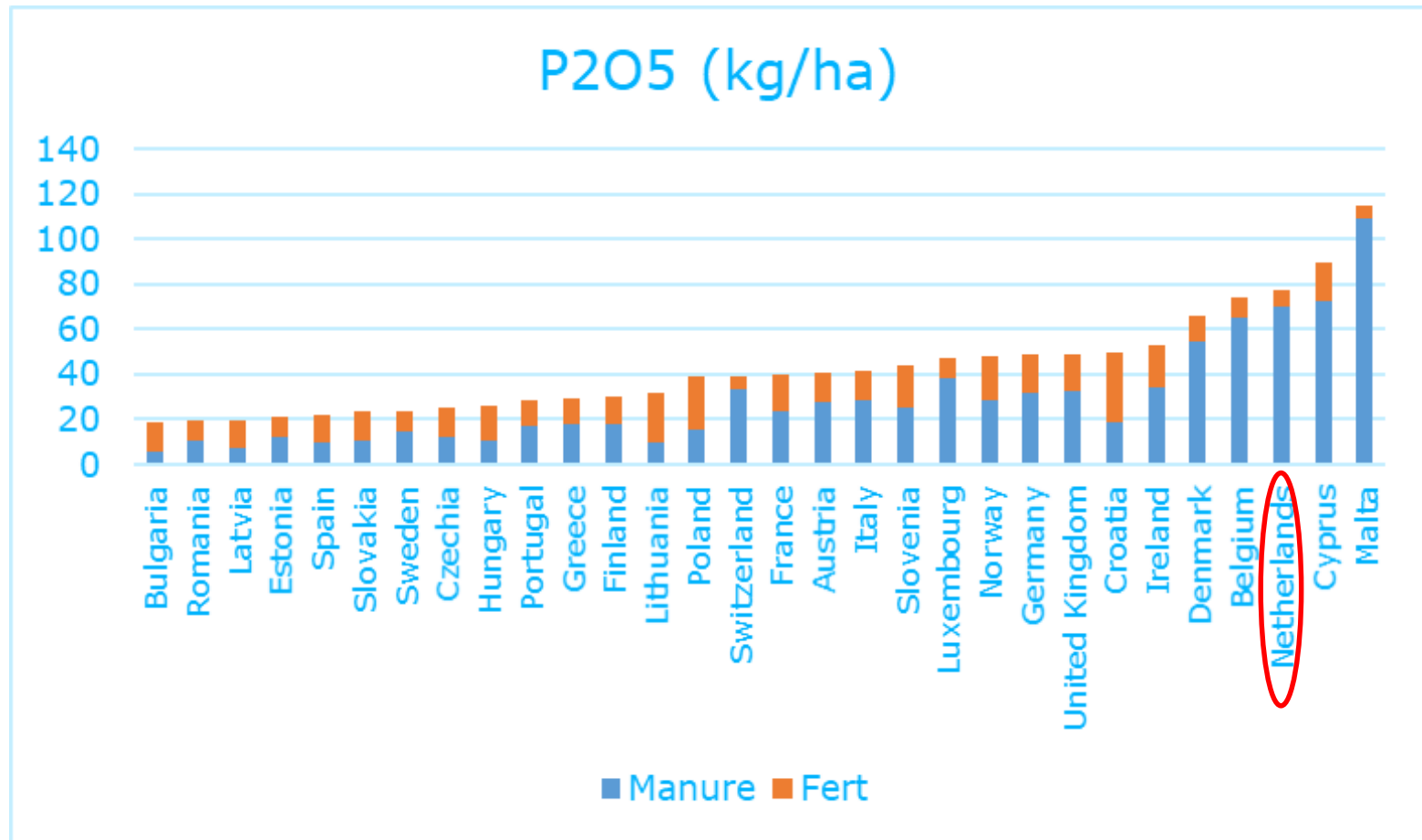
Lineair systeem

Mineralen Nederland 2017

	N (* 10 ⁶ kg)	P (* 10 ⁶ kg)	K (* 10 ⁶ kg)
Dierlijke mest productie	453	73	375
NPK-gebruik			
Dierlijke mest	372	53	305
Kunstmest	238	5	24
Overig	17	3	11
RWZI	93	13	25

Diagram annotations: A blue bracket groups 'Dierlijke mest productie' (453) and 'NPK-gebruik' (81). An arrow points from the '81' to the 'Kunstmest' row (238). Another arrow points from the '238' to the 'RWZI' row (93).

Phosphate use agricultural land EU (2014)

P balans Nederland 2016

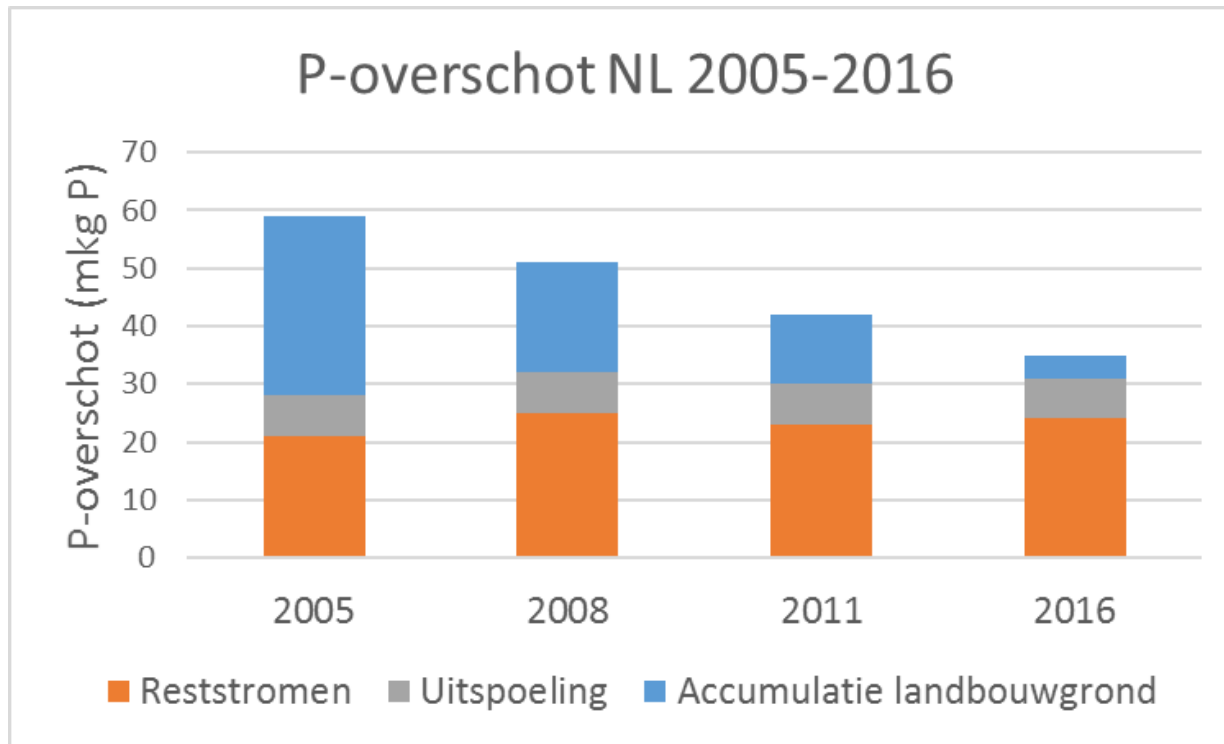
10^6 kg P

	In	Uit
Kunstmest	4	
Veevoer	54	
Voedsel	33	41
Non-food	3	4
Mest		18
Afval		2
<i>Totaal</i>	94	63
Overschot <i>(milieu, reststromen, accum. landbouwgrond)</i>		31

Van Middelkoop et al., 2019 (in voorbereiding)

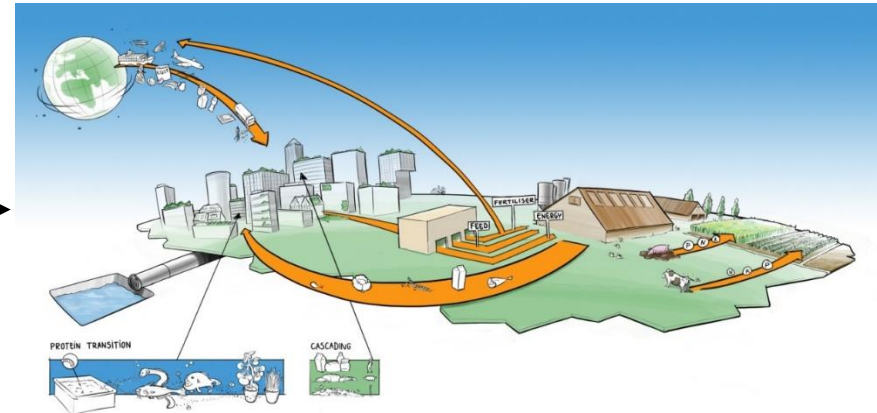
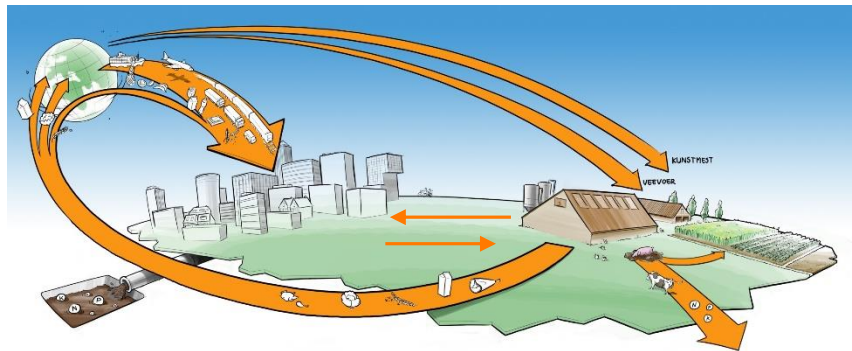

Verloop P-overschot NL

- Sterke daling accumulatie landbouwgrond
- Nog grote stappen te zetten bij benutting reststromen

Hoe kringlopen sluiten?

Huidig systeem niet volhoudbaar:

- Voorraden zijn eindig (o.a. P)
- Productie kost veel energie (N)

Lineair → Circulair

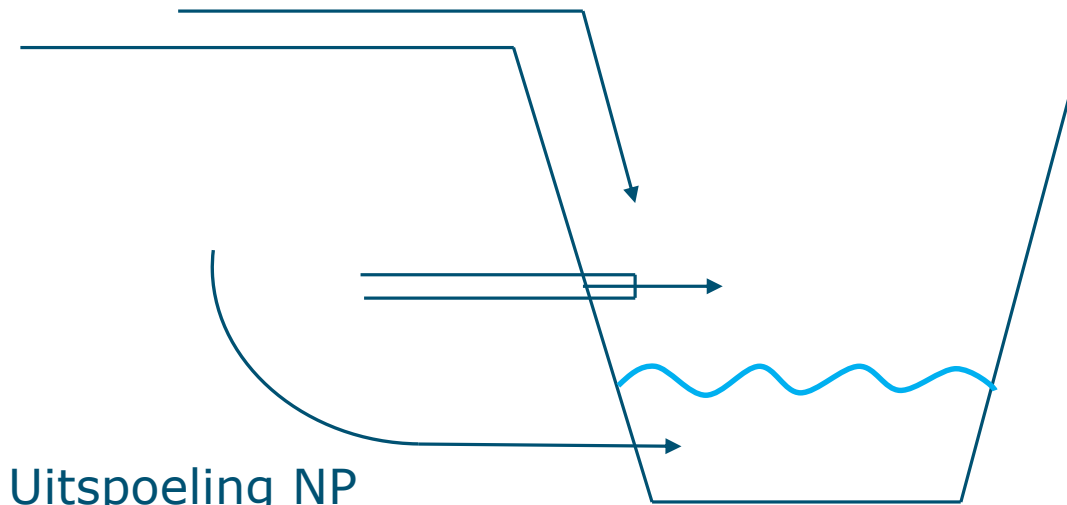
- Vermindering verliezen → hogere efficiency nutriënten
- Recycling van nutriënten (reststromen)
  - Dierlijke mest
  - Recycling uit reststromen uit stad
- Lokale voedselproductie

Dichten van lekken

Afspoeling (NP)

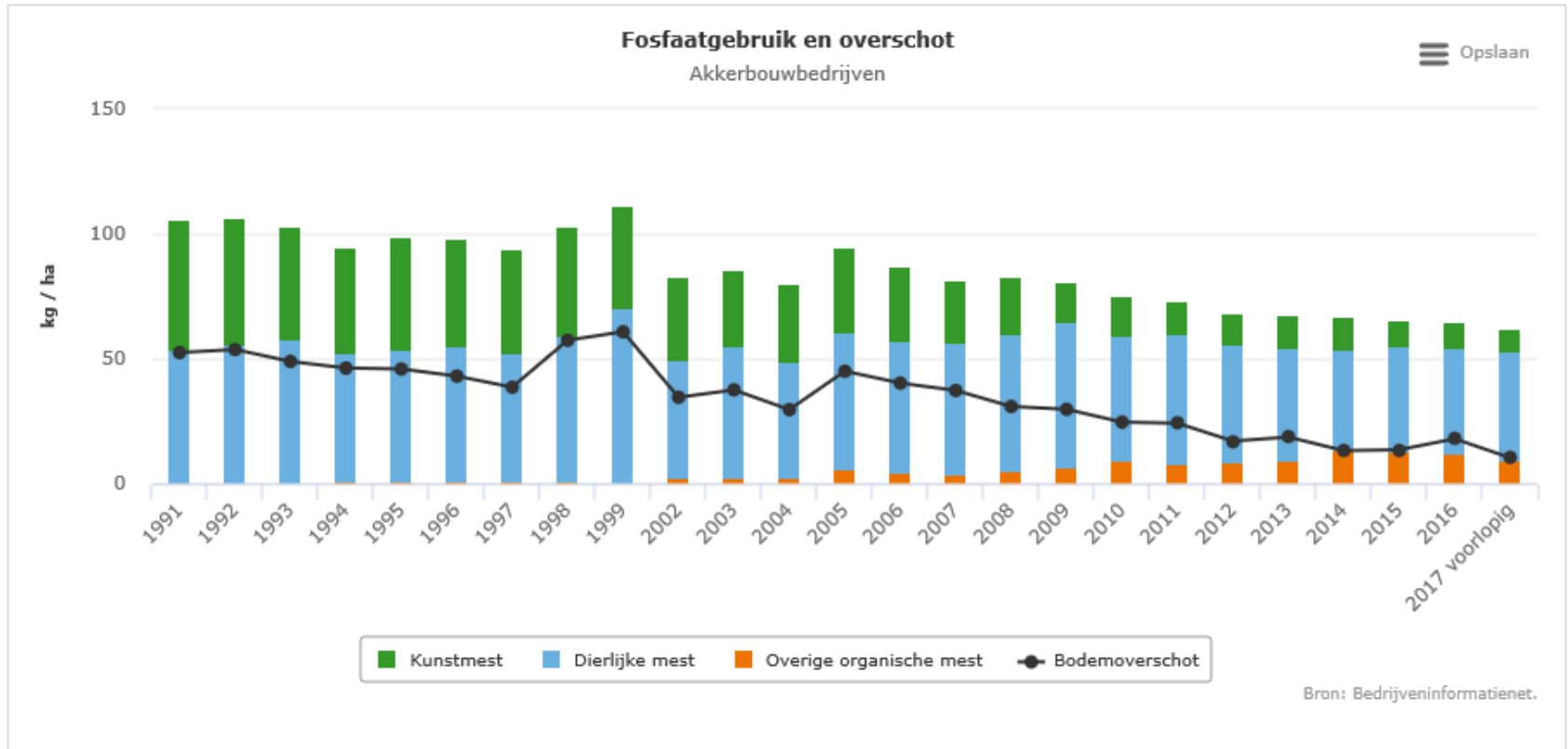
Verliezen naar lucht (N)

Uitspoeling NP

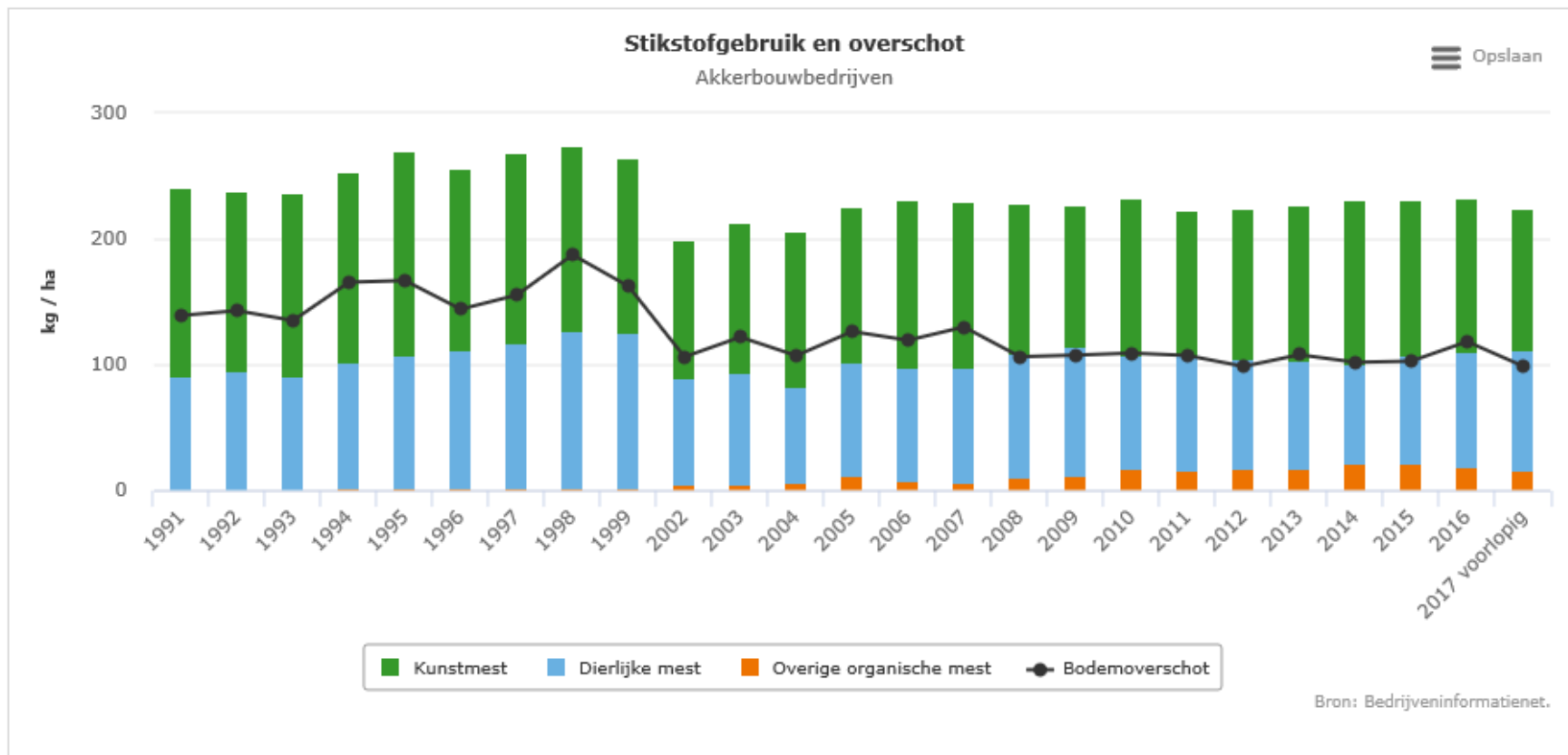
Fosfaatgebruik akkerbouw NL

kg P₂O₅/ha, 2017

	DM	KM	OOM
Zand	47	4	7
Klei	41	12	11

Stikstofgebruik akkerbouw NL

kg N/ha, 2017

	DM	KM	OOM
Zand	120	70	13
Klei	81	138	19

Meer dierlijke mest

- Meer onbewerkte mest
  - Beperkingen bij toepassing (klei)
  - Aanbod daalt op termijn
- Mestbewerking
  - Meer kunstmest-N vervangen

Mestbewerking (I)

■ Vergisting

- Omzetting Norg in Nmin
- Extra NPK via co-producten

■ Scheiding

- Mechanische scheiding
  - Dikke en dunne fractie
- Opwaardering dunne fractie
  - Membraantechnieken (RO)
  - Mineralenconcentraten

Mestbewerking (II)

- Primaire scheiding
  - Stalsystemen
  - Urine- en faeces-fractie
  - Stromest

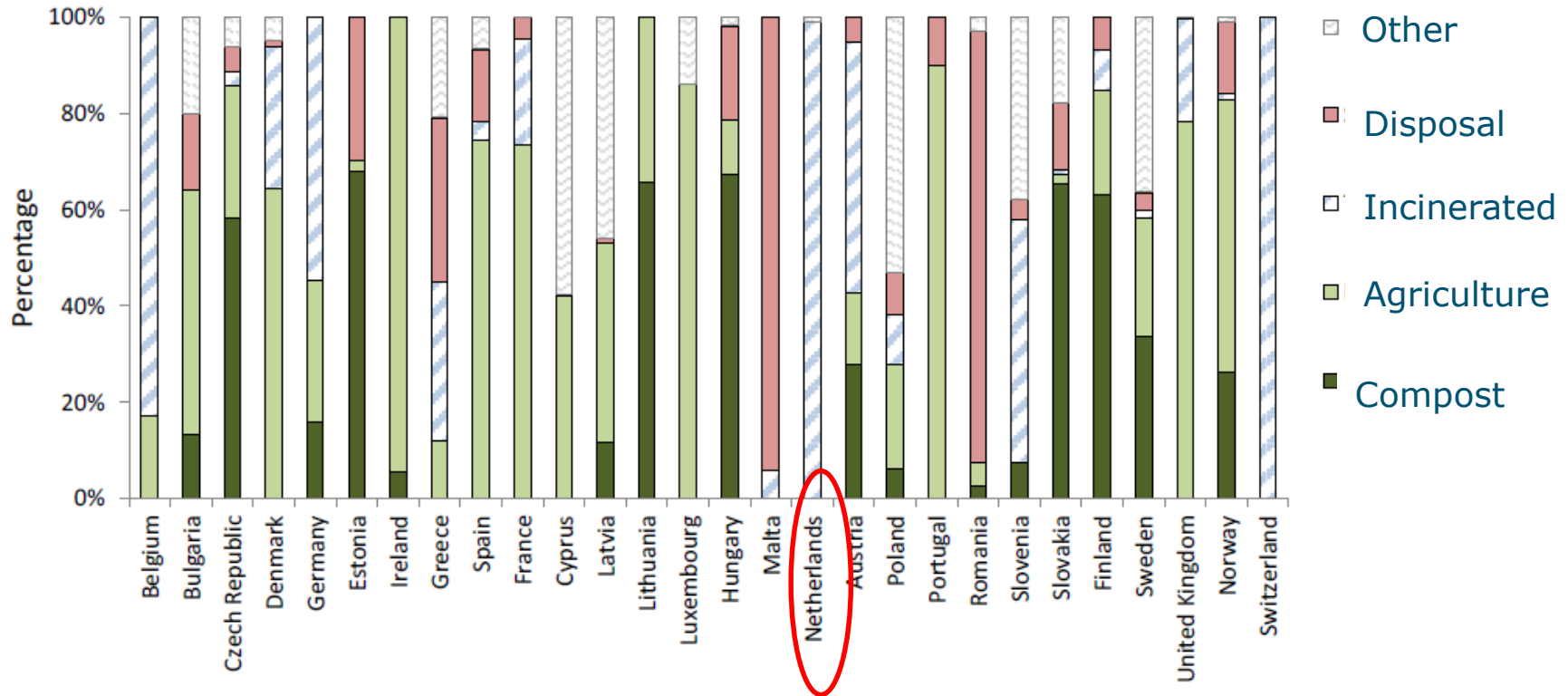
Mestbewerking (III)

- Extractie van fosfaat
  - Struviet, calciumfosfaat
  - P-arm organisch stofproduct
- Strippen van ammoniak
  - Vloeibare N-meststof ($\geq 5-20\%$)
  - K-concentraat

Wat zijn de belangrijke reststromen in stad?

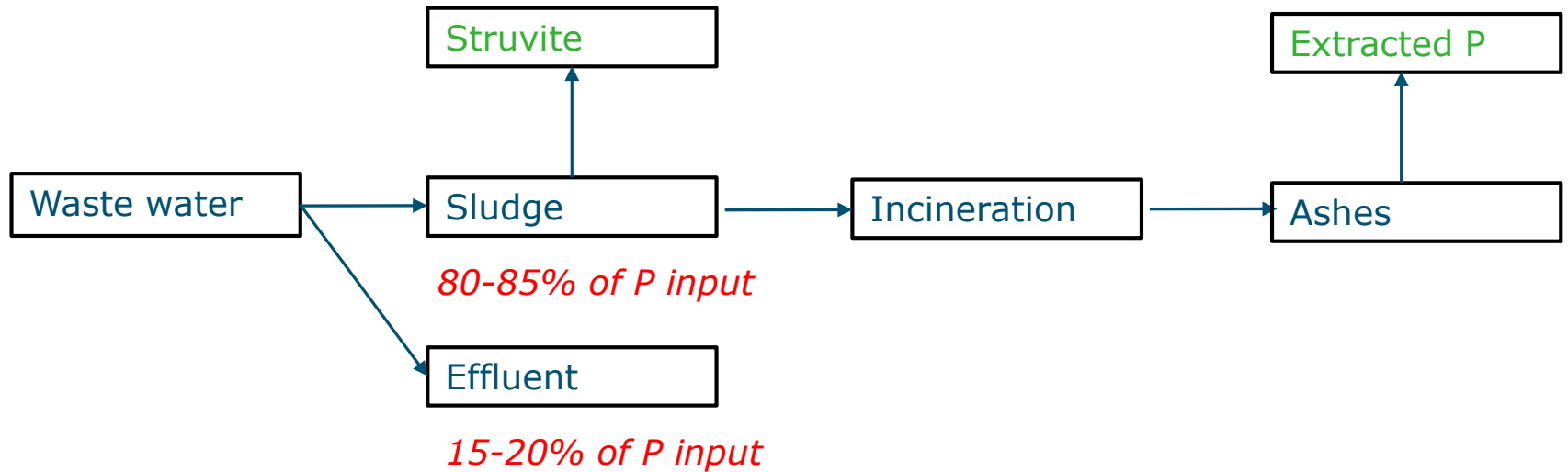
- Afvalwater
- Vaste restromen
  - Plantaardig
    - Veevoer (bietenpulp, bierbostel)
    - GFT-stroom (voedselresten)
  - Slachtresten (vooral veel P)

Destination sludge in Europe 2012

Bron: Regelink et al., 2017

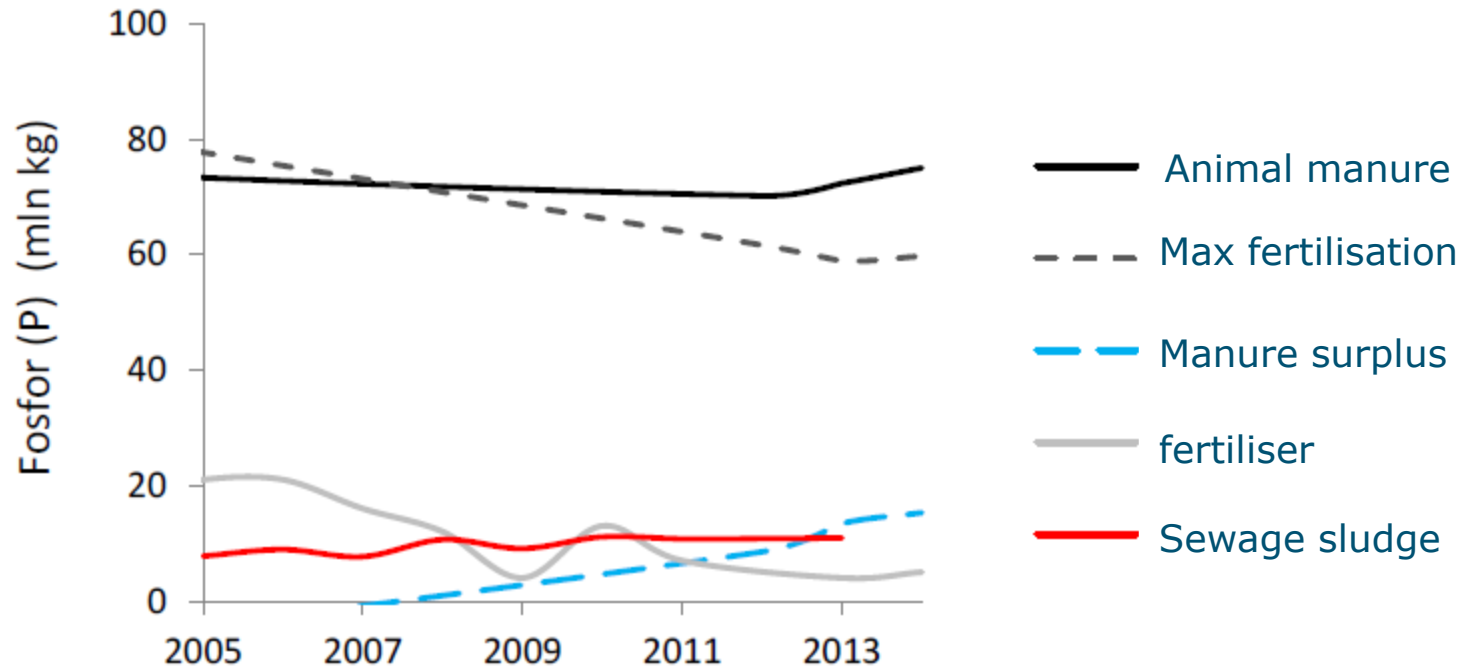
Chemical P recovery from sludge

Sewage sludge in agriculture

- Risks of contamination
  - Heavy metals (NL: > Cu, Zn concentrations)
  - Micropollutants (e.g. medicine residues)
  - Micro-organisms

- Burning sewage sludge
  - No risks of micropollutants/micro-organisms
  - Nitrogen and carbon are burned

- NL: Competition with manure

Total P-production in manure and sewage sludge NL

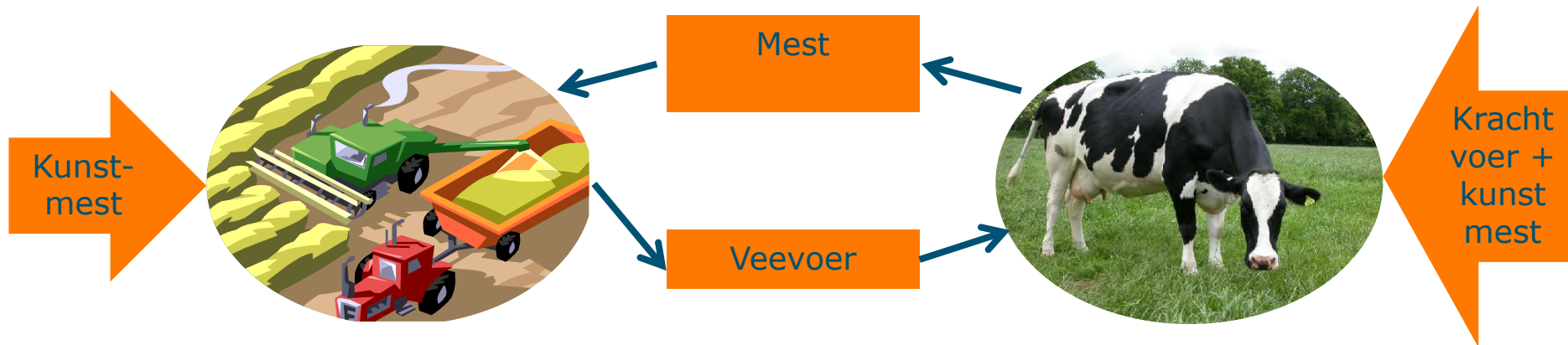

Source: Regelink et al., 2017

Sludge vs animal manure

	Content (kg/ton)			Supply (kg/ha) <i>26 kg P/ha</i>	
	Org M.	N	P	Org. M.	N
Sludge	163	13.4	8.2	515	43
Cattle slurry	71	4.0	0.65	2840	160
Pig slurry	79	7.0	1.7	1215	110

Samenwerking akk - mvh

Intensieve bouwplannen

- Krappe organische stofvoorziening
- Bodemverdichting
- Bodemgezondheid

Mestkwaliteit en logistiek

Gras en mais

- Veel organische stof (gras en mest)
- Continueert mais

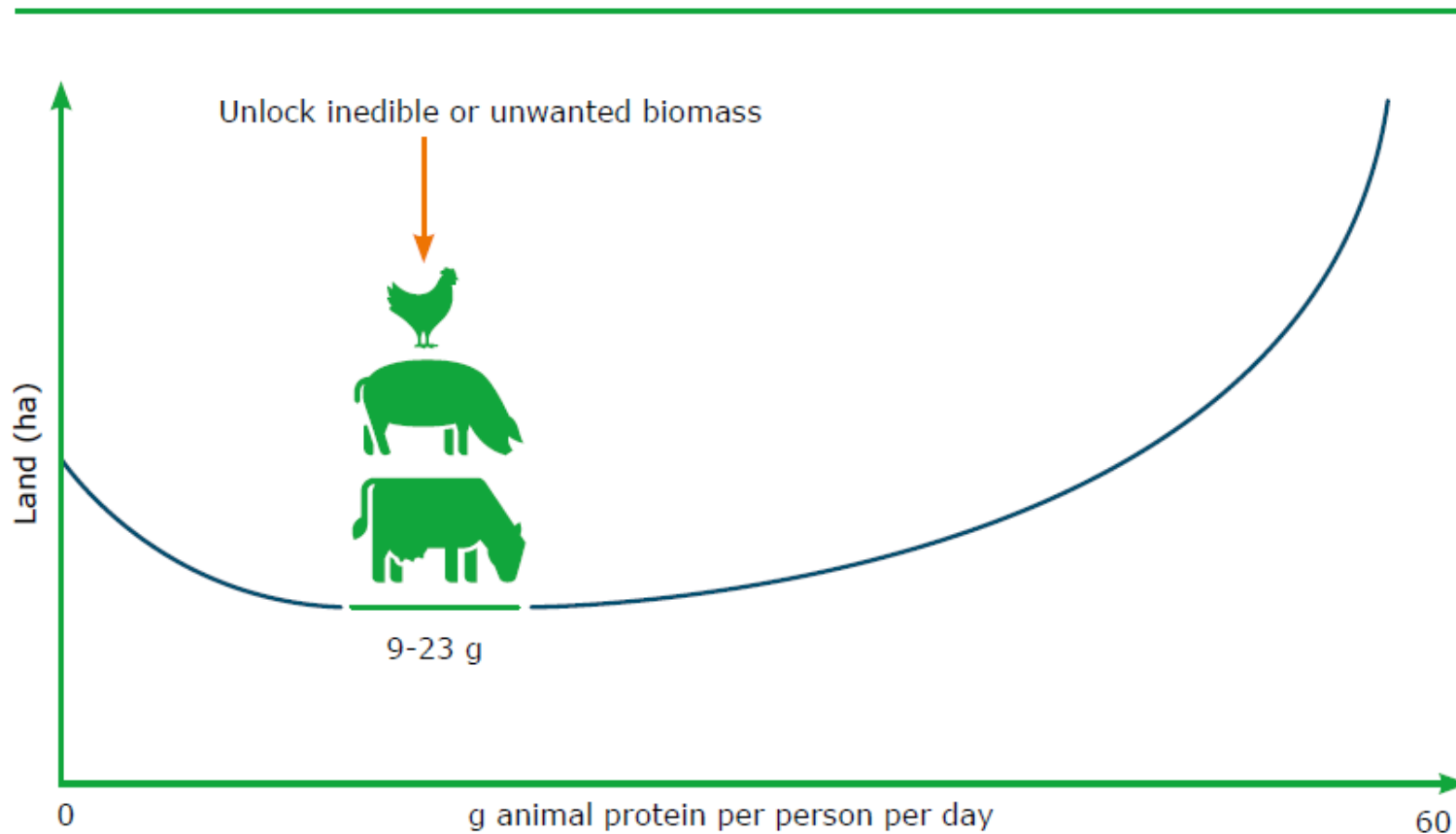
Mestoverschot

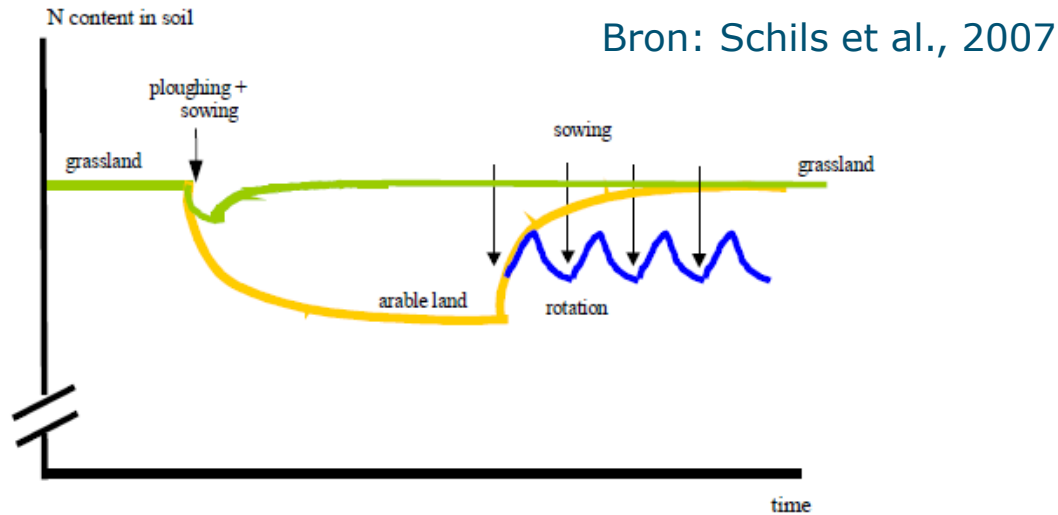
Behoefte landbouwgrond, Zelfvoorziening

Product	Oppervlak (*1000 ha)	Aandeel (%)
Plantaardige producten	403	
Granen		10%
Fruit, groenten, aardappels		2%
Suiker		2%
Dierlijke producten	1988	
Melk		51%
Vlees		31%
Eieren		4%
Totaal, ha	2400	
Totaal, m²/inwoner	1400	

Arable land use vs animal protein in diet

Bodemvruchtbaarheid en gras

- Bouwland gaat erop vooruit
- Bij voorkeur max 3-4 jaar gras
  - Minder opbouw stikstof
  - Betere benutting door bouwlandgewas
    - N-bemesting aanpassen
    - Waar mogelijk groenbemester

Sluiten nutriëntenkringlopen

- Voor P gemakkelijker dan voor N
  - N is mobiel en kan vervluchtigen
  - Huidige methode waterzuivering gebaseerd op verwijdering van N via gasvormige omzettingen
- Gerecyclede P moet vanwege mestoverschot worden geëxporteerd
- Risico's van contaminatie door hergebruik reststromen
- Energieverbruik bij recycling/terugwinning

Conclusies

- Huidig nutriëntengebruik in voedselsysteem: lineair
- Er is (beperkt) ruimte om meer N uit dierlijke mest te gebruiken, maar huidige producten niet altijd geschikt
- Voor circulariteit van nutriënten is het vooral belangrijk te kijken naar hergebruik van humane afvalstromen
  - P gemakkelijker dan N

Dank voor uw aandacht!!

